

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПЕРЕБІГ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

THE IMPACT OF MIGRATION PROCESSES ON THE COURSE OF POST-WAR RECOVERY IN UKRAINE

Матвійчук М.А., PhD у галузі права, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Національний університет «Острозька академія»

Сойка С.В., студентка IV курсу
Навчально-науковий інститут права імені Іоаннікія Малиновського
Національного університету «Острозька академія»

Стаття розглядає проблему вимушеної української еміграції як важливий виклик для безпеки країни на демографічному, соціально-економічному та політичному рівнях. Помітно, що поточна ситуація не дозволяє багато надіятися, проте у статті вказується на можливості реалізації оптимістичних сценаріїв. Узагальнюючи різні пропозиції, стаття визначає три основні напрями політики України щодо повернення вимушених мігрантів, зокрема аналітично-комунікаційну роботу, забезпечення основних потреб та впровадження заохочувальних стимулів. Додатково, вона розглядає підтримку з боку міжнародних партнерів та активне використання зворотної міграційної політики.

Аналіз публікацій включає посилання на історичні джерела, які досліджують репресії та депортації в Україні протягом ХХ століття включно із тими, що описують соціально-демографічні та економічні процеси на Донбасі, а також сучасні джерела. Програми та плани відновлення України, також як і передвиборча програма та план репатріації, становлять важливу частину обговорення. Серед інших ключових джерел є публікації від національних інститутів та експертів, таких як Національний інститут стратегічних досліджень та Центр Разумкова. Також, статті і новини відображають погляди політичних кандидатів, урядові ініціативи, а також висвітлюють думки громадян та експертів щодо відновлення України та розв'язання проблеми міграції. Стаття також охоплює політичні аспекти, представлені передвиборчою програмою кандидата на пост Президента України та планом відновлення країни.

Загальний аналіз дозволяє визначити ключові теми, такі як зворотна міграція, підтримка від міжнародних партнерів, вплив міграції на економіку та суспільство, а також конкретні заходи для розв'язання проблеми еміграції в Україні.

Ключові слова: вимушена міграція, відновлення України, міграційні процеси, політика повернення мігрантів, забезпечення основних потреб, зворотна міграція, міжнародні партнери, економічні заходи, робочі місця.

The article examines the problem of forced Ukrainian emigration as an important challenge to the country's security at the demographic, socio-economic, and political levels. It is clear that the current situation does not allow for much hope, but the article points to the possibility of optimistic scenarios. Summarizing the various proposals, the article identifies three main areas of Ukraine's policy towards the return of forced migrants, including analytical and communication work, provision of basic needs, and introduction of incentives. Additionally, it considers support from international partners and the active use of reverse migration policy.

The analysis of publications includes references to historical sources that examine repressions and deportations in Ukraine during the twentieth century, including those describing socio-demographic and economic processes in Donbas, as well as contemporary sources. Programs and plans for the restoration of Ukraine, as well as the election program and repatriation plan, form an important part of the discussion. Other key sources include publications from national institutions and experts, such as the National Institute for Strategic Studies and the Razumkov Center. The articles and news also reflect the views of political candidates, and government initiatives, and highlight the opinions of citizens and experts on Ukraine's recovery and migration issues. The articles also cover political aspects presented in the election program of the presidential candidate and the plan for the country's recovery.

The overall analysis allows us to identify key topics such as return migration, support from international partners, the impact of migration on the economy and society, and specific measures to address the problem of emigration in Ukraine.

Key words: forced migration, restoration of Ukraine, migration processes, migrant return policy, meeting basic needs, return migration, international partners, economic measures, jobs.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України призвело до вимушеної міграції осіб з держави у різні куточки світу. Мільйони осіб покинули свої домівки рятуючи свої життя, та життя своїх рідних. Але війна не триватиме вічно і виникає проблема у впливі міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України. Потрібно приділити увагу даному впливу міграційних процесів, для розуміння чи сприяють чи заважають вони розвитку країни після війни.

Ступінь наукового дослідження проблеми. Міграційній політиці завжди приділяли увагу, але у наш час це особливо важливо, адже міграційні процеси відіграють важливу роль у повоєнному відновленні України. Багато праць цій теми присвятили такі автори доповідей, статей та книг як П. Бондарчук, Т. Вронська, О. Коляструк, В. Крупина, Н. Лаас, В. Адамовський, Малиновська О. А., Шипік Н., Гаврилов В., В. Потапенко, Заболотна О., Буряченко О. та інші.

Метою статті є вивчення та розуміння взаємозв'язку між міграційними процесами та процесами відновлення України після війни.

Виклад основного матеріалу. Соціальний характер міграцій залишається досі однією з менше досліджуваних аспектів. З аналізу джерел, де ця проблема досліджується, стає очевидним, що навіть в далеких післявоєнних роках, у період другої світової війни, міграційні процеси мали суттєвий вплив на відновлення України після війни.

Міграції в суспільстві є однією з найбільш популярних тем у соціальній історії загалом. Соціум Радянського Союзу, включаючи час після Другої світової війни, відрізнявся тим, що в ньому спостерігалися не лише добровільні міграційні процеси, такі як повернення демобілізованих додому, повернення евакуйованого населення, добровільна репатріація з Європи, переселення селян до міст та пошук роботи і т. д. Важливим аспектом були також міграції, які мали насильницький характер, такі як депортації або приховано насильницького характеру, які декларувались як добровільні, але виконувалися з використанням тиску і примусу (депортація окремих народів, депортація під час радянізації Західної України, обмін населенням між Україною і Польщею, примусові мобілізаційні заходи для відбудови промисловості на Донбасі тощо) [1].

З урахуванням специфіки розвитку української історіографії, з акцентом на аналізі репресивної політики радянської держави, ранні дослідження спрямовувалися на розкриття депортаційних акцій під радянським режимом [2]. Ці аспекти аналізувалися з метою оцінки загального репресивного характеру радянської влади.

Видимим прикладом цього розвитку в історіографії є дослідження теми переселення українців з Польщі в УРСР у період 1944–1946 років. Люблінська угода, укладена між урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення у вересні 1944 року, відіграла першорядну роль у визначенні кінцевого кордону між Україною та Польщею. Згідно з цим документом, певну частину українських територій, включаючи частину Підляшшя, Холмщину, Надсяння та Лемківщину, з населенням приблизно 800 тисяч українців, було передано Польщі, незважаючи на те, що ще влітку 1944 року була складена карта майбутньої Холмської області УРСР. Таким чином, радянське керівництво намагалося підтримати прорадянський польський уряд і зменшити негативне ставлення польського суспільства до СРСР через події 1939 року.

Крім цього, угода передбачала обмін населенням: українці переселялися на територію УРСР, а поляки – на територію майбутньої Польщі. Обмін населенням – це взаємний процес, у рамках якого представники певних груп населення віддають своє добровільне згоду на переселення на територію іншої держави, відповідно до узгоджених міжнародних угод. Початково цей процес планувався добровільним, але з часом перетворився на примусовий. Відповідно до міжнародного міграційного права, цей процес отримав назву репатріації, а його учасників називають репатріантами. Репатріація – це повернення осіб до країни свого громадянства, де вони мають постійне місце проживання або походження, після того як вони за різними причинами перебували на території іншої держави. Репатріація зазвичай здійснюється на підставі міжнародних угод. Представницька Женевська конференція 1996 року, проведена під егідою Організації Об'єднаних Націй і присвячена міграційним питанням на територіях колишнього СРСР, запропонувала визначати репатріантів як осіб, які добровільно переселилися до своєї країни громадянства або походження з метою постійного проживання, через економічні, соціальні або особисті обставини. Отже, для характеристики репатріації важливі такі аспекти, як добровільний характер переселення та мета осіб, що повертаються, постійно проживати в країні свого походження або громадянства [3].

Однією з особливостей цієї угоди було те, що вона була підписана представниками УРСР, а не СРСР, як це мало місце в інших подібних випадках. Таким чином, уряд СРСР підкреслював, що ці події виражали волю обох народів, при цьому залишаючи себе на відстані і випадку міжнародних конфліктів мав можливість відмовитися від відповідальності.

У більшості випадків переселення було не добровільним і тривало до березня 1947 року, а не до 1 лютого 1945 року, як було спочатку заплановано. Як поляки, так і українці виступали проти цього процесу. За офіційними даними, до жовтня 1946 року в Польщу було переселено 812 688 поляків, а до УРСР до березня 1947 року – 472 635 українців.

Також, в історії знайшло своє висвітлення питання щодо заходів мобілізації для відновлення промисловості на Донбасі, воно вивчалось в українській історичній науці. Наприклад, В. Гаврилов та Л. Хойнацька досліджували методи залучення сільської молоді до відновлення економічного потенціалу Донбасу. В післявоєнний період Донбас став місцем інтенсивних міграційних процесів, включаючи як добровільні, так і примусові переселення, що почалося у цей регіон на особливий приклад різноманітних міграцій в Україні. Тому тема міграції на Дон-

басі також знайшла відображення в дослідженнях істориків, таких як М. Алфьоров і Н. Шипік.

Н. Шипік розглядає перетворення міграційних потоків протягом перших післявоєнних років. Початково, у період з 1943 по 1945 роки, головною складовою були трудові мобілізації, які згодом претерпіли зміни і охопили організовані групи, навчальні мобілізації, а також переселення для сільськогосподарської діяльності. У першій половині 1950-х років набула більшого значення агітація та добровільні міграції. Дослідниця акцентує увагу на різних типах міграції залежно від соціальної групи, що їх ініціює. Це охоплює масову мобілізацію фронтовиків, повернення оstarбайтерів та залучення репатріантів-трудармійців та інші. Окрім цього, розглядаються різні соціальні статуси та умови включення цих груп в суспільство післявоєнного Донбасу. Демобілізовані мали кращі можливості та займали верхні позиції в соціальній ієрархії новоприбулих до регіону. Їх часто залучали до суспільно-політичної діяльності і надавали керівні посади на підприємствах, тоді як оstarбайтери та інші репатріанти опинялися на нижчому рівні соціального статусу [4].

Зокрема, Н. Шипік висловлює важливий висновок про те, що у всіх випадках, коли держава втручалася в міграційні процеси населення, населення розробляло власні індивідуальні стратегії поведінки. Як результат, лише третина з тих, кого спрямовували до регіону, вирішувала залишитися там. У концепції, запропонованій Н. Шипік, основною є реакція населення на дії та вказівки влади, а цей аспект часто ігнорується дослідниками, які частіше акцентують увагу на державних міграційних заходах. Це підкреслюється підвищеною увагою до насильницьких форм міграції і дає підставу робити висновки про тоталітарний контроль держави над суспільством. Проте, як показує дослідження Н. Шипік, державна політика впливала на формування відповідних стратегій поведінки громадян, які часто надавали владним інтенціям зовсім інший характер.

Мало досліджені міграційні явища, які відбувалися в сільських районах після Другої світової війни. Один із авторів, В. Гаврилов, взяв під своє дослідження окремі аспекти цих процесів, такі як переселення сільських мешканців до Криму після виселення кримських татар, ліквідація хуторів через переселення їхніх мешканців з колгоспних земель, і виконання указу про виселення 1948 року. Однак відзначається, що висновки автора є мало оригінальними і зазвичай обмежуються розглядом примусових переселень, залишаючи осторонь добровільні ініціативи селян.

Однією з найбільших недоліків сучасних досліджень щодо міграцій в післявоєнний період є недостатнє увагу приділене добровільним міграціям. Це призводить до упрощення та однобічних уявлень про радянське суспільство. Оскільки дослідження, як правило, фокусуються на примусових переміщеннях ігнорують добровільні ініціативи, вони не враховують важливий аспект, пов'язаний із самореалізацією громадян і їхніми стратегіями виживання в ті важкі часи [5].

Міграційні процеси, що відбувалися в минулому, мають важливе значення у розумінні історії України і її відновлення після подій Другої світової війни для відновлення України у майбутньому, після перемоги над рф. Ці процеси були надзвичайно складними і різноманітними, включаючи як примусові, так і добровільні міграції населення.

Один із важливих аспектів цих міграцій була спроба держави вплинути на соціальну структуру та розподіл населення, а також забезпечити ресурси для відновлення економіки після війни. Примусові переселення, такі як виселення кримських татар, репатріація оstarбайтерів і інші масові переміщення, мали на меті змінити демографічний склад різних регіонів України. Це було частиною

стратегії держави для підтримки та відновлення економічних потужностей країни.

Однак добровільні міграції також грали важливу роль у процесі відновлення. Селяни, які переселилися до Криму або інших регіонів, намагалися знайти нові можливості для виживання та соціального зростання. Це свідчить про індивідуальний механізм поведінки, який вплинув на результати міграційних процесів та формування суспільства.

Крім того, важливим аспектом відновлення було переселення та розвиток Донбасу. Дослідження міграційних процесів на Донбасі допомагає краще зрозуміти динаміку відновлення цього регіону.

Загалом, міграційні процеси в минулому мають складну історію, яку варто більше дослідити та врахувати при аналізі впливу міграції на відбудову України. Вони відображають різні аспекти індивідуальної та державної поведінки в складних історичних умовах і розкривають важливий внесок міграцій в процес відновлення країни.

Суворая реальність сьогодення України змушує замислитись над відновленням її становища у майбутньому. Збройна агресія РФ проти України спричинила великий зріст міграції українців. За час війни за даними Організації Об'єднаних Націй, кількість українських мігрантів, які перебувають за кордоном, становить близько 6,2 мільйона осіб. Через велику кількість зовнішньо переміщених осіб виникає проблема, яка буде актуальною після нашої перемоги – відновлення держави. Тому, повернення громадян в Україну – є головним у політиці відновлення країни. На даний момент в Україні активно обговорюється проблема повернення українців, які тимчасово перебувають за кордоном. Ця тема стає дедалі актуальнішою. Навіть на початку свого президентського терміну в 2019 році, Володимир Зеленський акцентував увагу на питанні повернення українських трудових мігрантів, обіцяючи створити сприятливі умови для того, щоб українці, які виїхали за кордон, бажали повернутися назад до рідного краю і мали високий рівень життя [6].

Всього за декілька місяців від початку повномасштабного вторгнення, активно почали обговорювати питання повернення чи неповорнення українців, коли стало помітно великі міграційні втрати України внаслідок війни. Внаслідок цього, була створена Національна рада з відновлення України від наслідків війни 21 квітня 2022 року Указом Президента України. Цією радою був створений проект Плану відновлення [7]. План розрахований до 2032 р., складається із 23 частин, які напрацьовані відповідними робочими групами. У одній із частин викладена інформація стосовно повернення вимушених переселенців «Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно-економічне життя держави» [8].

Даний план охоплює обидві категорії переселенців, включаючи тих, хто змушений покидати свою країну, а також осіб, які переміщуються внутрішньо. Він складається з декількох частин, включаючи вступну секцію, де визначені загальна мета та ключові принципи, і трьох розділів, кожен з яких спрямований на виконання однієї з трьох основних цілей, передбачених у плані. Кожна з цих цілей поділена на три етапи, які передбачаються завершити протягом 1, 3 і 10 років, і кожен етап має вимірювані показники для оцінки досягнень. Крім того, план містить аналіз поточного стану реалізації програмних документів у цій сфері, а також пропозиції щодо поліпшення нормативно-правового регулювання і список загальнодержавних проєктів, які рекомендується реалізувати.

У доповіді В. Потапенка та ін., яка має назву «Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні» висвітлюються інформація про зовнішні та внутрішні міграційні процеси у воєнний період, а також про ймовірність повернення мігрантів і трудової імміграції в період повоєнного

відновлення країни.[9] Зокрема у даній доповіді вказано, що за прогнозами Ради ЄС, наслідком міграції може бути скорочення чисельності населення України на 24–33%. Спостерігається вже суттєве зменшення чисельності населення, із змінами в статеві-віковій структурі, зокрема зменшення кількості молодих людей та жінок репродуктивного віку.

Основні види міграції населення в Україні включають: міграцію за кордон, внутрішні переміщення всередині країни, незаконне вивезення громадян до Росії та імміграцію в Україну. Значні кількості українських біженців змушені були залишити країну, і ця міграція є наймасштабнішою за всю історію незалежності України. Внутрішні переміщення також вплинули на велику кількість людей, які шукають безпеку в інших частинах країни.

Усі ці процеси мають серйозні соціальні та демографічні наслідки. Вони вимагають системного та міжнародного врегулювання для забезпечення безпеки та підтримки мігрантів. Перед Україною стоїть завдання врегулювати міграційні процеси та розглянути вплив цих змін на суспільство та економіку країни.

Проаналізувавши вміст доповіді В. Потапенка, я хочу зазначити наступне. Звіт містить інформацію про готовність українців шукати безпеку за кордоном, особливо в країнах Європи, у зв'язку з російською агресією та військовими подіями в Україні протягом воєнного періоду. Виявляється, що кількість мігрантів, що залишили Україну, в цей період перевищила всі попередні показники і може складати до 9,43 мільйонів громадян.

Українці переважно обирають Європу для пошуку безпеки, зокрема Польщу та Німеччину, які прийняли значну кількість біженців. Декілька інших європейських країн також забезпечили українцям тимчасовий захист. Відзначається, що українці отримали правовий захист та можливість для соціальної інтеграції в цих країнах.

У той же час, у російських та білоруських ЗМІ поширюється дезінформація щодо комфортних умов і гарантій безпеки для українських біженців, які перетнули кордони цих країн. У доповіді вказується про фактичну безправність та незабезпеченість правами українських громадян на територіях Росії та Білорусі. Примусові депортації та обмежені можливості отримання допомоги та повернення до України надзвичайно ускладнюють становище українських біженців на цих територіях.

В. Потапенко також вказує на значний позитивний вплив українських мігрантів на економіку Польщі, де вони сплатили значні суми податків та заповнили ринок праці. Україна отримує підтримку та захист від європейських країн, які надають мігрантам правовий статус та можливість реалізувати свій потенціал.

Російська агресія має серйозні наслідки для міграції населення України, але багато європейських країн демонструють велику готовність надавати притулок та допомагати українцям, які шукають безпеки. Це свідчить про солідарність і готовність співпрацювати у кризових ситуаціях. Однак проблеми на кордонах Росії та Білорусі показують, як важливо для мігрантів мати доступ до захисту та гарантій їхніх прав.

Особисто моє бачення полягає в наступному:

Динаміка міграції. Міграційні процеси завжди важко передбачити і контролювати, особливо в умовах конфлікту. Це відображається в тому, що багато українців, які залишили свою країну, мають інший рівень освіти і різний досвід роботи. Серед них є висококваліфіковані фахівці, керівники підприємств, а також ті, хто працює на низькокваліфікованих робочих місцях. Це створює складнощі із соціальною інтеграцією у країнах, де вони шукають притулку.

Вплив війни на міграцію. Війна в Україні створила складні умови для повернення багатьох українців назад. Руїнування інфраструктури, втрата житла, тимчасова окупація територій і загроза життю – ці фактори ускладнюють процес повернення для багатьох громадян.

Доля жінок та дітей. Важливо враховувати, що найбільше страждають жінки та діти внаслідок війни та міграції. Вони потребують особливого захисту і підтримки, інакше може загостритися проблема дитячої незахищеності та жіночого насильства.

Мотивація повернення. Інформація про те, що багато мігрантів планують повернутися, якщо безпека покращиться та будуть створені умови для роботи і життя в Україні, є обнадійливою. Однак це вимагає від уряду України розробки ефективних стратегій для повернення мігрантів і підтримки їхньої соціальної інтеграції.

Роль міжнародного співтовариства. Міжнародні організації та країни, що приймають українських мігрантів, мають велику роль у забезпеченні їхнього захисту та підтримки. Важливо сприяти інтеграції українців та надавати їм можливість отримати освіту та працевлаштування в нових країнах.

Прогнози щодо майбутньої міграції. Міграційні процеси непередбачувані, і їхні зміни в залежності від політичних подій, економічних факторів і безпекових умов можуть різко змінюватися. Національні та міжнародні органи повинні бути готові до різких змін у міграційних потоках та вміти адаптувати свої стратегії та програми.

Загальною метою має бути забезпечення безпеки та підтримки для українців, які перебувають в ускладнених умовах через конфлікт та міграцію, і створення умов для їхнього повернення та інтеграції в Україну, коли це буде можливо.

З першого погляду, важливо відзначити, що лише близько 6% українських мігрантів не мають наміру повертатися назад. Це свідчить про те, що багато з них, навіть в умовах війни, все ще мають певні зв'язки та зобов'язання в Україні, які змушують їх розглядати повернення як варіант.

Повернення біженців в Україну в значній мірі залежить від кількох ключових факторів. Про чинники та головні причини повернення/неповернення містяться інформація у доповіді Центру Разумкова «Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства» [10]. Проаналізувавши перелік чинників вказаних у доповіді, згаданий вище, я виокремлюю наступні чинники повернення/неповернення українців:

1. Тривалість війни: чим довше війна триває, тим менше людей схильні повертатися.

2. Рівень руйнувань, включаючи втрату житла в Україні: високий рівень руйнувань зменшує шанси на повернення.

3. Політична ситуація в Україні: люди можуть бути менш схильні повертатися на окуповану територію.

4. Валовий регіональний продукт (ВРП) вільних або звільнених регіонів: це впливає на можливість економічної адаптації в повернутій території.

5. Економічні перспективи України, включаючи зусилля щодо відновлення: бажання повернутися може збільшитися при наявності перспектив.

6. Сімейний стан та місцезнаходження інших членів сім'ї: розлука та втрата близьких може впливати на рішення повернутися.

7. Етнічна приналежність: етнічні українці можуть бути менш схильні повертатися на окуповані території.

8. Тривалість перебування в ЄС: чим довше люди перебувають у ЄС, тим менше ймовірність повернення.

9. Правовий статус мігрантів у ЄС та політична ситуація: нестабільний статус може змушувати залишити ЄС.

10. Інтеграція в приймаючу спільноту: краща інтеграція може сприяти рішення залишитися.

11. Потреба в грошових переказах для родини в Україні: залежність від грошових переказів може впливати на рішення про повернення.

12. Сприйняття міграції та України до війни: сприйняття ситуації може впливати на рішення повернутися.

13. Сприйняття життя в ЄС: позитивне сприйняття може збільшити бажання залишитися в країні, що приймає.

З історичних прикладів відомо, що масові повернення є складними та залежать від багатьох чинників, включаючи політичні рішення держави, з якої біженці тікали. Зокрема, історія показує, що відновлення може тривати багато років, і результати різних конфліктів можуть значно відрізнятися. Тривалість переміщення та підтримка репатріації можуть бути різними у різних ситуаціях.

Історія також показує, що повернення громадян після війни залежить від багатьох факторів, і не завжди відбувається масовими масштабами. Масові повернення біженців є винятком, а не правилом. Наприклад, в Боснії та Косово масові повернення відбулися з різною швидкістю та інтенсивністю.

У випадку України можна використовувати цей історичний досвід для аналізу, але треба пам'ятати, що кожна ситуація є унікальною, і рішення про повернення громадян буде залежати від багатьох факторів.

У доповіді наводиться цікавий аналіз щодо можливих мотивів повернення біженців з України. Спираючись на деякі аргументи, автори вказують, що більшість українських біженців можуть бажати повернутися в Україну, особливо після закінчення війни. Цілком можливо, що багато біженців дійсно мають намір повернутися додому, і це важливий фактор в мотивації повернення.

Серед ключових причин повернення вказано можливість возз'єднання з родиною, проблеми з працевлаштуванням та житлом за кордоном, а також мовний бар'єр, який перешкоджає отриманню кваліфікованої роботи за кордоном. Ці причини логічні та враховують соціально-економічний контекст. Мовний бар'єр може справді бути серйозною перешкодою для біженців, особливо якщо вони мають вищу освіту та навички, які не можуть використовувати через мовні обмеження.

Інформація про проблеми з працевлаштуванням та пошуком житла для біженців відображають складнощі, з якими вони стикаються, намагаючись адаптуватися в новому середовищі. Наявність вищої освіти і бажання отримати роботу за своїм фахом може бути серйозною перешкодою, особливо якщо доступні лише некваліфіковані робочі місця.

Також, у доповіді правильно вказується на важливість безпеки як фактора, який впливає на рішення біженців про повернення. Припинення війни і створення безпечних умов у місцях повернення є ключовими для того, щоб переконати біженців повернутися.

Українці можуть також бачити своє повернення в Україну як тимчасове, і це може пояснити їхній інтерес до надання освіти своїм дітям через Інтернет в українських школах. Такий підхід свідчить про їхнє бажання зберегти зв'язок з батьківщиною та планування повернення у майбутньому.

Загалом, інформація з доповіді виглядає логічною та раціональною, і вона відображає складність мотиваційного поля біженців з України. Треба пам'ятати, що рішення про повернення є індивідуальним і залежить від багатьох факторів, і ця ситуація може продовжуватися в часі, в залежності від подій та умов в майбутньому.

У доповіді також наведені причини неповернення українців. Аналізуючи причини неповернення громадян України після війни і вимушеної міграції, можна виділити кілька ключових аспектів, які впливають на це рішення:

Безпековий контекст: Наявність активних бойових дій та загрози безпеці є однією з основних причин неповернення громадян. Доки конфлікт триває та існує ризик для життя та безпеки, багато людей будуть утримуватися від повернення.

Економічні фактори: Призначенням багатьох мігрантів є поліпшення економічного стану. Якщо у країні походження залишаються економічні проблеми, низькі зарплати та обмежені можливості для самореалізації, то це може бути фактором, який гальмує повернення.

Руйнування та відсутність житла: Руйнування житла та соціальної інфраструктури на зруйнованих територіях ускладнює повернення. Якщо людям немає куди повертатися або вони мають великі проблеми з житлом, це може затримувати процес репатріації.

Можливості для саморозвитку: Інтеграція в іноземному суспільстві, зокрема навчання та працевлаштування, може бути мотивацією для подальшого перебування за кордоном. Можливість отримувати якісну освіту, розвивати професійні навички і забезпечувати краще майбутнє для дітей також впливає на рішення про залишення.

Невизначеність та економічні перспективи в Україні: До закінчення конфлікту та початку відновлення країни рівень невизначеності в Україні щодо економічних перспектив є великим фактором, який гальмує повернення. Люди можуть боятися повертатися до країни, де неясно, як розвиватиметься ситуація.

Сімейні обставини: Розлука з родинними членами та створення нових сімейних зв'язків в інших країнах може спричинити відчуття втрати та ускладнити рішення про повернення.

Перспективи для самореалізації та реалізації професійних планів: Наявність можливостей для особистого та професійного розвитку в іноземній країні може бути важливою для багатьох мігрантів. Якщо ці можливості переважають над тим, що пропонує Україна, то це може обмежити бажання повертатися.

Руйнування сімей: Війна може призвести до розпаду сімей, особливо в разі тривалого перебування подружжя в різних країнах. Руйнування сімей може ускладнити процес повернення.

З огляду на вищенаведені аргументи та аналіз, можна зробити висновок, що причини неповернення громадян України є досить складними і залежать від багатьох факторів. Вони включають безпеку, економічні перспективи, інфраструктуру, соціальну інтеграцію та особисті сімейні обставини. Рішення про повернення або залишення буде індивідуальним для кожної сім'ї та особи.

На сьогоднішній день обговорення щодо повернення або неповернення громадян України набувають наростаючого характеру. Активно обговорюється питання того, хто буде відновлювати країну після війни, включаючи аспекти, пов'язані з демографією. Ця тема залишається досить актуальною та важливою.

Коли ми обговорюємо післявоєнну реконструкцію, основний акцент робиться на відновленні економіки, оскільки саме гроші створюють додатковий прибуток. Головною метою цього процесу є створення умов, при яких бізнес та населення можуть знову генерувати валовий внутрішній продукт для держави, і чим вищий цей обсяг, тим краще [11].

Нам варто усвідомити, що процес відновлення та реконструкції після війни в Україні буде складним і тривалим завданням. Необхідно створити не лише відновити те, що було зруйновано окупантами, але й побудувати новий фундамент для нашого майбутнього, що би був безпечним, сучасним, зручним та доступним для всіх. Це потребує значних інвестицій, передових технологій, нових інституцій та підходів, а також широкомасштабних реформ. На Міжнародній конференції з відновлення України, яка відбулася у Лугано 4–5 липня цього року, цей аспект був особливо підкреслений. Варто взяти до уваги, що фундаментом для відновлення та розвитку будь-якої країни завжди були її громадяни, вказує у своїй статті Олексій Буряченко [12].

Він вказує, що з одного боку, це позитивно, що багато жінок і дітей наразі знаходяться у повній безпеці за кордоном. Але важливо усвідомити, що, якщо не вдасться здійснити повернення цих українців після завершення конфлікту, це може призвести до серйозної демографічної кризи. За словами Еллі Лібанової, докторки економічних

наук, академіка НАН України та директорки Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, існує виразний обернено-пропорційний зв'язок: чим триваліше триває конфлікт, тим менше людей повертається. Точні цифри зараз складно передбачити, але важливо розуміти, що деяка частина мігрантів може залишитися за кордоном, і масштаби цього явища потребують уваги.

Міграція і її вплив на економіку – це складний і неоднозначний процес. Навіть наявні тенденції дають змогу робити певні передбачення щодо впливу міграції на економіку, але точні числові оцінки наразі ускладнені через триваючий конфлікт та необхідність подальшого дослідження в цьому напрямку.

У короткостроковій перспективі, міграція може призвести до скорочення споживання, оскільки біженці не здійснюють покупок в Україні та не сплачують податків з цих операцій. Це може призвести до зменшення надходжень до бюджету та втрат для українських бізнесів, які обслуговують цю масову аудиторію. Проте, важливо врахувати, що частина українців, які працюють дистанційно та не втратили роботу через конфлікт, продовжують приносити податкові надходження в країну.

У довгостроковій перспективі відтік українців за кордон може мати серйозні наслідки для економіки. Ті, хто не повернеться, можуть відсутніми назавжди, і їхні діти, які також можуть залишитися за кордоном, не сприятимуть розвитку України. У кінцевому результаті, це може призвести до відсутнього впливу на економіку, оскільки вони є важливою ланкою в механізмі розвитку країни. У даний момент державі доводиться зосередитися на збереженні свого існування та безпеки громадян. Активне повернення біженців у ситуації загрози їхнього життя не завжди є реальною та обгрунтованою мірою. Проте важливо усвідомити, що для ефективного розвитку економіки України важливо мати співпрацю та взаємодію як зі збереженими в країні громадянами, так і з українцями за кордоном.

Звернемось увагу, що станом на 1 січня 1993 року в Україні налічувалося 52,244 мільйони громадян. Це був рік з рекордною кількістю населення завдяки міграційним процесам. Однак, за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), у 2019 році Україна вже входила до десятка країн-донорів трудових мігрантів у світі. Згідно Міністерства соціальної політики, на серпень 2019 року за кордоном проживало до 9 мільйонів українців, з них близько 16% – працездатного віку. За даними Кабінету Міністрів України з електронного перепису 2020 року, включаючи окуповані території, населення України складало 38 мільйонів осіб. Кількість працездатного населення у всіх вікових категоріях (молодь, середній вік та літній вік) становила 25,285 мільйонів громадян України.

Отже, підсумовуючи проблему міграції українців до 24 лютого 2022 року разом з міграцією, що виникає унаслідок повномасштабного військового конфлікту, можна очікувати серйозні наслідки. Беручи до уваги раніше зазначене, що частина мігрантів може ніколи не повернутися в Україну, виникає питання, яким чином вирішити цю проблему і який вихід знайти. Хоча багато людей можуть вважати, що ця проблема не є актуальною через поточний військовий конфлікт і основна мета – перемога в ньому, я категорично не погоджуюсь з такою точкою зору. Для того, щоб розуміти та вирішувати проблеми майбутнього, особливо такі серйозні і небезпечні, потрібно працювати над ними сьогодні. Хоча наразі важко робити точні прогнози та числові оцінки через триваючий конфлікт, необхідно розпочати розробку механізмів і планів репатріації для вирішення проблем, які виникнуть в майбутньому після завершення війни.

Висновки. Підсумовуючи, можна прийти до висновку, що сучасний виклик вимушеної української еміграції є однією з ключових проблем, які впливають на безпеку України на різних рівнях, зокрема демографічному, соці-

ально-економічному та політичному. На жаль, поточний контекст не надає багато підстав для оптимізму, але відкриває можливості для впровадження більш сприятливих сценаріїв.

Підсумовуючи різноманітні пропозиції, можна виділити три основні напрями політики України стосовно повернення вимушених мігрантів:

1. Аналітично-комунікаційна робота, яка повинна служити фундаментом для процесу добровільного повернення вимушених мігрантів. Важливо для України співпрацювати з іншими країнами та підтримувати ефективний контакт з мігрантами для реалізації національних інтересів щодо повернення громадян.

2. Забезпечення основних потреб, включаючи відновлення житла та соціальної інфраструктури, створення робочих місць із гідною оплатою праці та розв'язання питань зайнятості.

3. Впровадження заохочувальних стимулів, включаючи заходи для залучення інвестицій та підтримки бізнесу, а також співпрацю з українською діаспорою.

Щодо підтримки зі сторони міжнародних партнерів України, важливо активно використовувати механізми зворотної міграційної політики, спрямовані на зміну напрямку міграційних рухів та вплив на потенційних мігрантів. Такі заходи можуть передбачати опосередковане стимулювання зворотної міграції та надання під-

тримки зворотним мігрантам. У цьому випадку мова йде про повернення мігрантів назад у свою батьківщину, і це називається «реєміграцією», яка відбувається шляхом добровільної репатріації [13].

Крім того, до заходів для сприяння поверненню мігрантів можна включити такі ініціативи:

Зовнішню допомогу, яку надають країни-партнери, інші розвинуті держави та міжнародні організації у вигляді фінансової та технічної підтримки. Важливо пам'ятати, що сама по собі зовнішня допомога не здатна вирішити проблеми економічної відсталості, безробіття та еміграції, але вона може створити умови для необхідних соціальних змін. Проте рішення щодо еміграції може бути прийняте тільки самою країною, яка втрачає своє населення. Якщо ця країна не прийме економічних заходів для покращення якості життя своїх громадян, то ефект зовнішньої допомоги буде лише тимчасовим.

Іноземні інвестиції. Прямий вплив іноземних інвестицій проявляється лише в разі створення нових робочих місць, переважно в національних підприємствах і галузях. Непрямий вплив полягає в стимулюванні зростання та модернізації економіки, завдяки впровадженню нових технологій, організаційних і управлінських інновацій, підвищенню кваліфікації робочої сили та полегшенню доступу до світових ринків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.). У 2-х книгах, 3-х частинах. Кн. 1, ч. 1–2 / Відп. ред. В.М. Даниленко. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 351 с. (Серія «З історії повсякденного життя в Україні», т. II). URL: http://history.org.ua/JournALL/jittia/jittia_2010_2_1/jittia_2010_2_1.pdf
2. Адамівський В. Депортації як форма державного терору в Україні (1930–1950-ті рр.): спроба термінологічного та історіографічного аналізу. *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. К., 2007. Вип. 34. С. 255–268.
3. Малиновська О. А. Репатріація (Енциклопедія історії України). URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Repatriatsiia>
4. Шипік Н. Соціально-демографічні процеси в Донбасі в 1943–1955 рр.: Автореферат дис. ... к.і.н. Донецьк, 2005.
5. Гаврилов В. Сільська молодь Північного Лівобережжя у відновленні промисловості Донбасу в перші повоєнні роки. *Нові сторінки історії Донбасу*. Донецьк, 2000. Кн. 8. С. 198–210.
6. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України В. Зеленського. *Зе!команда*. URL: <https://program.ze2019.com/>
7. План відновлення України. *Відновлення України*. URL: <https://recovery.gov.ua/>
8. Повернення громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон та їх інтеграції в суспільно економічне життя держави. *Національна рада з відновлення України від наслідків війни*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/return-of-temporarily-displaced-citizens.pdf>.
9. Потапенко В. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні. *Нац. ін-т стратег. дослідж.*, 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf
10. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>
11. Заболотна О. Яким має бути повоєнне відновлення України і що влада робить не так? URL: https://lb.ua/news/2023/07/21/566141_vidbudovuvati_naoslip_yakim_maie.html
12. Відновлення України через діалог усіх українців світу. Об'єднавшись – зробити неможливе, всупереч усьому! *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3605567-vidnovlenna-ukraini-cerez-dialog-usih-ukrainciv-svitu-obednavsis-zrobiti-nemozlive-vsuperec-usomu.html>
13. International Migration Law. Glossary on Migration. Geneva. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf